

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Шевцова Лариса

Житомирський державний університет імені Івана Франка
lshevtsova@ukr.net

У навчальному процесі важливе значення має формування ключових компетентностей та виховання учнів. Вивчення української мови не обмежується засвоєнням знань, формуванням мовленнєвих умінь і навичок. Необхідно також виховати в учнів активну громадянську позицію, здатність до самовираження в житті країни й суспільства.

Рекомендація Європейського парламенту та Ради (ЄС) передбачає використання в щоденному житті й навчальному процесі схваленої оновленої редакції ключових компетентностей: особистої (соціальної, навчальної), цифрової, наукової (технологія, інженерія, математика), мовної, грамотності, культурної обізнаності та самовираження, підприємницької, громадянської компетентностей. Українському суспільству необхідне покоління громадян, які приймають громадянські цінності й відповідальні рішення в ситуації вибору, мають розвинуте почуття відповідальності за долю країни. Проблеми формування громадянської компетентності присвятили праці Р. Арцишевський, П. Вербицька, О. Кучер, Т. Ладиченко, А. Нікітін, В. Оржеховський, О. Пошетун, Т. Ремех, С. Рябов, Т. Смагіна, К. Чорна та інші вчені.

Закон України «Про освіту», стандарти освіти Нової української школи ставлять питання громадянської освіти, уточнюють поняття структури громадянської компетентності, що повинна бути результатом громадянської освіти, дають визначення ефективних форм її формування в учнів. Як слушно зазначає О. Овчарук, освіта в демократичному суспільстві відіграє неабияку роль, що відображається на формуванні громадянської компетентності [Овчарук 2013]. У сучасній педагогічній літературі громадянську компетентність розуміють як здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Громадянську компетентність відносять часто до психологічної категорії та визначають як здатність піклуватися про права, інтереси, потреби людини й громадянина держави та суспільства. Важливим є рівень здібностей і навичок, завдяки яким реалізується суспільна й громадянська активність, формується комплекс знань, умінь, навичок, якостей, практичного досвіду громадянської діяльності, викликаних орієнтацією людини на реалізацію громадянських цінностей. Часто зміст громадянської компетентності розкривається через формування патріотизму, інтернаціоналізму, демократизму, гідності, громадянської активності, дисциплінованості, відповідальності, совісті, чесності, принциповості, справедливості, поваги, працелюбності.

Громадянську компетентність науковці інколи асоціюють із поняттям громадянської зрілості. Її характеризують погляди, вчинки людини, яка є гармонійно й усебічно розвинутою, має гуманістичний світогляд. Зріла людина постійно самовдосконалюється, має високий рівень національної свідомості, знає культуру й історію рідного краю, соціально відповідальна.

Структура громадянської компетентності охоплює формування життєтворчих компетентностей, соціальної компетентності, політико-правової компетентності, полікультурної компетентності, професійно-трудової компетентності й компетенції здорового способу життя.

Життєтворчі компетентності полягають у здатності самостійно, свідомо й творчо визначати, проєктувати й влаштовувати особисте життя. Формування життєтворчої компетентності відбувається через використання в навчальному процесі тренінгів, імітаційних ігор, проєктної діяльності, цільової програми життєтворчості, аналізу життєвих ситуацій, ведення рефлексійних щоденників, творчого портфоліо учня.

Соціальну компетентність розглядають як здатність особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами в команді, групі, виконувати різні ролі й функції в колективі. Формування соціальної компетентності відбувається через реалізацію соціальних проєктів, шкільне самоврядування, соціально-психологічний тренінг, конкурс серед класів «Кращий знавець мови», моделювання ситуацій, ігрові заняття.

Політичні (політико-правові) компетентності розглядають як сукупність здібностей, що визначають рівень політичної й правової культури особистості, міру й успішність політичної активності, відповідність її життєдіяльності правовим нормам, встановленим державою. Формуванню політико-правової компетентності сприяють життєве проєктування, створення клубного простору, педагогічний і соціально-психологічний супровід, аналіз життєвих ситуацій, імітаційні ігри, участь у соціальних проєктах, політичних дебатах, реалізація моделей «Я — учень», «Я — громадянин» тощо.

Полікультурну компетентність розглядають як здатність жити поруч з іншими народами, соціальними групами, готовність до порозуміння з представниками інших культур, готовність до міжкультурного діалогу, співпраці з представниками інших мов, культур, народів, релігій. Формування полікультурної компетентності здебільшого відбувається як реалізація культурологічних проєктів, зустрічі з цікавими людьми, екскурсії, відвідування виставок, музеїв, читання та обговорення історичних творів, круглі столи з представниками правових органів, заочна подорож різними країнами світу.

Професійна компетентність — це здатність і готовність особистості до продуктивної правової діяльності, пов'язаної з побутом, господарюванням, професійними обов'язками; набуття нових професійних навичок, здатність і готовність підвищувати свою професійну кваліфікацію, оволодівати суміжними й новими напрямками діяльності.

Компетентність здорового способу життя — це здатність людини розуміти, пояснювати, регулювати свій функційний стан, спосіб життя з метою збереження здоров'я, якості життя і якості довкілля.

Структура компетентності здорового способу життя полягає в раціональній організації дозвілля, дотримання морально-гігієнічних та санітарних норм, використання засобів особистої гігієни та психогігієни, підтримання раціонального режиму харчування, опір шкідливим звичкам, негативним соціальним явищам. Формування компетентності здорового способу життя відбувається шляхом виконання ранкової зарядки, фізкультхвилинок, години здоров'я, позакласної спортивно-масової роботи (гуртки, секції), походи, змагання, засоби антиреклами тютюну, алкоголю, наркотиків (плакати, листівки), курси психотерапії.

У сучасній літературі існують різні підходи до визначення структури громадянської компетентності. Ю. Підлесна [Подлесная 2006: 9-10] виділяє такі складові компоненти: ціннісно-ментальний, соціокультурний, фаховий, морально-етичний. О. Пометун [Пометун 2004: 66-67; Пометун 2005] до складових громадянської компетентності відносить знаннєвий (знання, уявлення), діяльнісний (уміння та навички), мотиваційно-ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання тощо), технологічно-процесуальний, особистісно-творчий компоненти. О. Кучер [Кучер 2010: 158], окрім названих, до складників громадянської компетентності відносить рефлексивний компонент. Т. Ремех [Ремех 2018: 38] називає такі складові громадянської компетентності: мотиваційний складник, що виявляється у здатності виявляти інтерес до аналізу взаємозв'язків, механізмів діяльності соціального оточення, соціальних інститутів і суспільства, виявляти ініціативу; ціннісний складник (цільові установки соціальної діяльності, здатність брати на себе відповідальність, підтримувати інших, вибудовувати з ними взаємодію на паритетній основі); когнітивний складник (громадянознавчі знання, уявлення щодо себе, своїх соціальних ролей, соціальних інститутів,

сприйняття установок, у межах яких відбувається діяльність); операційно-поведінковий складник (готовність і здатність орієнтуватись у ситуації, прагнення вплинути на події, готовність до компетентної участі в суспільному житті, спроможність ухвалювати рішення, контролювати свою діяльність, навчатися самостійно).

У зв'язку з цим слід звернути увагу на формування в учнів різних видів компетентностей: соціально-комунікативної (формування вмінь і навичок спілкування, установлення конструктивних стосунків із людьми, вміння вести діалог, брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем), інформаційно-медійної (уміння критично мислити, шукати, аналізувати й оцінювати інформацію, критично оцінювати медіа-повідомлення, на основі аналізу джерел, соціальної ситуації), компетенція в солідарності, розв'язанні проблем, соціальних конфліктів (уміння розв'язувати соціальні суперечності, установка на толерантне розв'язання конфліктів, здатність до успішної взаємодії з іншими, мирного співіснування в умовах соціокультурного різноманіття), відповідальний соціальний вибір і ухвалення рішень (готовність до ухвалення обгрунтованого рішення на основі усвідомленого й виваженого вибору), громадянська участь (установка на відповідальну суспільну діяльність, навички участі в соціальних та політичних процесах) [Ремех 2018: 39].

Ураховуючи дослідження Т. Смагіної [Смагіна 2007: 44], доходимо висновку про необхідність формування громадянської компетентності на засадах удосконалення знань і наукових уявлень про взаємозв'язок громадян і суспільства, громадян і держави, відносин між людьми; способів діяльності, практичних умінь, моделей поведінки, у яких виявляється громадянська позиція; досвіду самостійного розв'язання проблем приватного й публічного життя людини, у громадянському суспільстві; громадянських цінностей і особистісних смислів учня. Усе це можливо реалізовувати не лише на спеціально відведених годинах для виховання учнів у позаурочний час, на виховних заходах, а й у навчальному процесі, зокрема на уроках розвитку зв'язного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення проаналізовано в працях І. Білодіда, Р. Будагова, Ф. Буслаєва, В. Ващенко, В. Виноградова, А. Коваль, Л. Паламар, І. Срезневського, В. Сухомлинського, Є. Чак та багатьох інших учених. Психологічні основи зв'язного мовлення висвітлені Б. Баєвим, Л. Виготським, Г. Костюком, І. Синицею та іншими науковцями. Розвиток мовлення в різні періоди становлення особистості розглядали О. Біляєв, М. Вашуленко, Т. Ладиженська, М. Львов, В. Мельничайко, М. Рождественський, М. Стельмахович, О. Текучов та ін. Багато уваги приділено питанням формування мовленнєвих умінь та навичок: праці Н. Голуб, О. Горошкіної, К. Климової, О. Кучерук, І. Хом'яка, Г. Шелехової та багатьох інших сучасних методистів. Однак виникає необхідність звернути увагу на деякі особливості мовленнєвої роботи в процесі розвитку зв'язного мовлення учнів. Значна увага приділена процесу формування мовленнєвих умінь і навичок учнів, набагато менше говориться про формування громадянської компетентності учнів.

Мовленнєва компетентність особистості ґрунтується на тому, що шлях до досягнення комунікативної мети — це практичне користування мовою. Практичне мовленнєве спрямування в навчанні є не тільки метою, а й діалектично зумовленим засобом навчання української мови. Це стосується мовлення учнів загальноосвітньої школи. Мовленнєве партнерство, необхідне для виконання завдань навчального процесу, залежить певним чином від комунікативної поведінки. Мовленнєве партнерство також належить до складових мовленнєвого спрямування у навчанні й зумовлене діяльнісним характером спілкування.

Останнім часом чимало наукових праць присвячено визначенню й уточненню понять мовленнєвої компетентності. Більшість із них виходить з положень І. Зимньої [Зимняя 2004] про мову як систему знаків для передавання змісту, якими користується окремий суб'єкт для формування й формулювання думки, беручи цим самим участь у процесі мовлення. Про це також читаємо у працях М. Жинкіна [Жинкин 1982] та інших учених (Т. Ладиженської, В. Капінос). Таким чином, мовленнєва компетентність є ширшою за мовну компетентність та охоплює її. Виходимо з поняття мовленнєвої компетентності як індивідуальної організації

знань суб'єкта з узагальненням відомих йому мовних явищ і перетворенням їх на зв'язне висловлювання.

Мовленнєва компетентність учнів починає формуватися ще в школі, далі цей процес продовжується на всіх заняттях, де проводиться навчання українською мовою. Поступово учні повинні оволодіти низкою комунікативних умінь і навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності й формування громадянської позиції. До основних умінь формування мовленнєвої компетентності слід віднести:

- дотримання правил користування мовним матеріалом,
- урахування взаємозв'язку між мовним матеріалом і додержанням стилю мовлення,
- утворення й зміну слів, словосполучень і речень відповідно до вимог правил граматики, орфографії, пунктуації,
- орієнтування в конкретній мовленнєвій ситуації,
- створення висловлювання на запропоновану тему,
- добір важливих фактів, відомостей для розкриття теми й основної думки висловлювання,
- виклад матеріалу логічно й послідовно,
- правильне користування мовними засобами для оформлення висловлювання,
- побудову висловлювання в певному стилі залежно від ситуації спілкування,
- дотримання вимог грамотного літературного мовлення,
- створення відповідної мовленнєвої ситуації,
- редагування створеного висловлювання та ін.

Сформувати мовленнєву компетентність можливо тільки завдяки певній підготовчій роботі. Л. Федоренко [Федоренко 1973] вмотивовує засвоєння закономірностей природного процесу мовлення й називає обов'язкові дії для формування мовленнєвих здібностей:

- прослуховування одиниць мови (напруження органів слуху),
- вимова одиниць мови (фізичні рухи м'язів мовного апарату),
- зіставлення одиниць мови й предметної та логічної послідовності (робота фізіологічного апарату мислення),
- реагування почуттями на позамовну дійсність і знаходження в мові відповідних одиниць для використання їх у мовленні,
- запам'ятовування одиниць мови й відтворення їх у мовленні,
- читання одиниць мови, тобто сприймання їх зором, і вимова їх уголос або про себе,
- написання одиниць мови, тобто зображення їх графічними знаками.

Таким чином, формування необхідних умінь і навичок відбувається завдяки здійсненню відповідних дій, що впливає на механізм вироблення автоматичних операцій. Про це слід пам'ятати, а в процесі навчання української мови слід звернути увагу на вироблення мовленнєвих умінь і навичок, детально їх проаналізувати.

Формування громадянської компетентності важливе на уроках розвитку зв'язного мовлення, оскільки виходимо з необхідності добору такого мовного матеріалу для аналізу, який сприятиме формуванню суспільної та громадянської активності, комплексу знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду громадянської діяльності, викликаних орієнтацією людини на реалізацію громадянських цінностей.

З цією метою можемо використати певний мовний матеріал для виконання вправ і завдань. Зокрема, для формування полікультурної компетентності як складової громадянської компетентності пропонуємо використати такі вправи.

Вправа 1. Прочитайте поданий текст, визначте стиль і тип мовлення. Перекажіть текст.

Катерина Білокур

Катерина Білокур — видатна постать у нашій культурі. Вона зачарувала своїми полотнами мільйони людей. Що ж ми знаємо про цю народну художницю? Народилася вона 7 грудня 1900 року в с. Богданівка Пирятинського району на Полтавщині. У школі не вчилася,

але читала багато, беручи книжки в сільських учителів, які допомогли їй розширити світогляд, увійти у світ мистецтва, долаючи заборону батьків малювати, бо ж треба було обробляти город, вести господарство. Зреклась вона і сімейного щастя, лишившись самотньою, право малювати виборювала, будучи готовою навіть втопитись за нього.

Дорослою дівчиною вона почула по радіо в сусідньому селі голос прекрасної співачки Оксани Петрусенко і, вражена, послала їй малюнок-відповідь на почуту пісню «Чи я в лузі не калина була?», зроблений на аркуші з учнівського зошита. Намальовані кетяги червоної калини сказали Оксані Андріївні про великий талант його авторки. Артистка зробила все, щоб долею Катерини Білокур зацікавились люди, пов'язані з живописом. Від селянської хати пішла по світу чутка про творчість народної художниці.

Спершу ті картини побачила Полтава, потім Київ, Москва, Париж. Полотна Катерини Білокур — величальні пісні природі, людині і її діянням. «В Шрамківському районі на черкаській землі», «Сніданок», «Польові квіти», «Натюрморт з глечиком і колосками», «Квіти і берізоньки ввечері», «Цар-колос». Ці полотна вражають самобутністю, поетичністю, гармонією кольорів, національним колоритом.

(За М. Головащенко, 200 слів).

Дайте відповіді на запитання: чи можна вважати щасливою долю Катерини Білокур? Які картини цієї художниці є найвідомішими? Кого ще з українських художників, які працювали у жанрі «наївного мистецтва», ви знаєте?

Вправа 2. Звернімося до творчості житомирських поетів. Образні, емоційні й проникливі вірші поетів зібрані в посібнику «Поліський дивосвіт». Ось кілька уривків:

Волинські спогади

Волинь незабутня, країно славетна!
У пишній красі ти красуєш!
Здавен твою бачу українську вдачу,
Здавен мою душу чаруєш!
Я рідну мову, ту любов розмову
В краях твоїх всюди вчуваю,
Те слово живуче — віки невмируще —
Я скрізь в тобі серцем вітаю.

(Олена Пчілка)

Над Случем

Та вся їх цвіт так не була їй мила,
Як рідних мавок тихомовний спів,
Як надслучанських шелести гаїв,
Що віковична в них буває сила.
Отож-бо й нам так само дорогі
Оці поліські тихі береги,
Що Лісова уславила їх пісня...

(Борис Тен)

Любов до Батьківщини починається з любові до рідної природи. Напишіть твір-мініатюру про мову, використовуючи цитати з наведених творів.

Вправа 3. Кожному з вас, напевно, доводилося відвідувати концерти українських співаків або гуртів. Уявіть ситуацію, що вам потрібно поділитися враженнями від побаченого й почутого зі своїми батьками. Намагайтеся зробити розповідь цікавою, логічною, грамотною, використовуйте різні частини мови й типи речень.

Мова характеризується лінгвістичною специфікою, а також важливими соціально-психологічними функціями — мислеоформлювальною й комунікативною. Тож основними закономірностями процесу навчання мови є:

- опора на лінгвістичну специфіку мови;
- опора на єдність мови і мислення;
- опора на єдність мови і мовлення;
- опора на єдність мислення і мовлення.

Із цих закономірностей випливають методичні принципи навчання мови, які можуть бути сформульовані так:

1. Урахування лінгвістичної специфіки мови.
2. Урахування взаємовпливу навчання мови й розвитку мислення.
3. Урахування взаємозалежності навчання мови й розвитку мовлення.
4. Урахування взаємозалежності розвитку мислення й мовлення.

Ці принципи є керівними положеннями процесу навчання, вони утворюють систему, яка тісно пов'язана з системою загальнодидактичних принципів.

З метою набуття й розкриття особистісних можливостей учнів щодо громадянської компетентності учитель повинен перетворити навчальний процес загалом та урок зокрема на засіб розвитку за допомогою спеціальних освітніх технологій, що відповідають таким вимогам: універсальності (застосування технологій на всіх етапах навчання), інтенсивності (технологія має підсилювати процес розвитку учня), результативності (технологія допомагає вчителю отримати особистісні якості вже в процесі навчання), багатоплановості (технологія повинна сприяти розвитку, по можливості, всіх особистісних якостей учня).

Можливість використання новітніх технологій, розвиток творчих здібностей учителя, варіативність змісту освіти, відсутність жорстких вимог до планування й організації навчального процесу сприятимуть виконанню поставлених завдань. Водночас неабияка роль відводиться особистості вчителя української мови, котрий повинен вирішувати складні новітні завдання, нести підвищену відповідальність за виконану роботу. Сучасні вимоги до навчання української мови не обмежуються лише глибоким знанням предмета та володінням практичними вміннями й навичками. Учитель-словесник повинен володіти аналітичними, інформаційними, рефлексивними, перцептивними, комунікативними та іншими вміннями, тобто мати професійну компетентність, яка допоможе учням набути так звані «ключові компетентності».

Різні аспекти професійних можливостей учителя були розглянуті в працях В. Загвязинського, Н. Кузьміної, А. Маркової, Б. Сластеніна, Г. Сухобської та багатьох інших учених. Сучасні підходи до навчання виходять з формування професійної компетентності педагога-словесника й спираються на класифікації Н. Кузьміної (формування професійно-педагогічних компетентностей: знання недоліків і переваг власної діяльності, диференційно-психологічна, соціально-психологічна, знання предмета і методів); А. Хуторського (формування компетентностей: ціннісно-сислової, загальнокультурної, особистісної, комунікативної, навчально-пізнавальної, інформативної, соціально-трудової) тощо. Як зазначає Л. Кириліна [Кириллина 2005: 84], важлива роль відводиться формуванню педагогічних компетентнісних умінь: аналітичних, прогностичних, проєктувальних, рефлексивних, мобілізаційних, інформативних, розвивальних, орієнтативних, перцептивних, умінь педагогічного спілкування, необхідність удосконалення технологій і методик, творча самостійність, готовність до обговорення інноваційних підходів до організації освітнього процесу, вміння систематизувати педагогічні проблеми, готовність використовувати нетрадиційні технології.

У формуванні громадянської компетентності важливу роль відіграють аналітичні й прогностичні вміння на уроках розвитку зв'язного мовлення. Аналітичні вміння визначаються глибокими та міцними знаннями мови як системи, здатністю до аналізу, узагальнення та систематизації. Прогностичні вміння полягають у здатності чітко формулювати мовленнєву мету й завдання, планувати результати мовленнєвої діяльності учня, корегувати висловлювання. Рефлексивні вміння виявляються у здатності учня до самоаналізу, самооцінки всіх аспектів мовленнєвої діяльності. Мобілізаційні вміння реалізуються у створенні умов для зосередження уваги учнів на важливих мовленнєвих

аспектах, підвищенні їхнього інтересу, стимулюванні актуалізації учнівського життєвого досвіду. Інформативні вміння виражаються в дидактичному перетворенні навчальної інформації, у логічній побудові уроку, раціональному використанні ІКТ у навчальному процесі тощо. Розвивальні вміння на уроках розвитку зв'язного мовлення визначаються здатністю створювати й виконувати проблемно-ситуативні завдання, стимулювати творче мислення учнів. Перцептивні вміння виявляються в розумінні психологічного настрою учнів і, відповідно до цього, корекції плану уроку, у визначенні ціннісних орієнтирів, потреб, інтересів учнів. Творчий підхід до організації мовленнєвої діяльності виявляється у використанні нових технологій навчання, у намаганні відмовитися від використання лише традиційних методів навчання.

Отже, в умовах оволодіння специфікою мовленнєвої діяльності, зокрема на заняттях із розвитку зв'язного мовлення, варто звернути увагу учнів на перелік необхідних комунікативних умінь і навичок, на врахування низки критеріїв, які сприятимуть умінню грамотно будувати власне висловлювання, реалізовувати процес спілкування, досягаючи цим необхідної комунікативної мети. Формування мовленнєвої компетентності в учнів — процес довготривалий і кропіткий. На заняттях із розвитку зв'язного мовлення підводиться своєрідний підсумок мовленнєвої підготовки учня. Останній має змогу продемонструвати свої мовленнєві вміння й навички, показати, наскільки вільно він володіє ситуацією спілкування, як уміє враховувати особливості адресата мовлення. Створення й проведення уроків української мови є виявом результату навчання з інших предметів. Добір необхідного мовленнєвого матеріалу показує, наскільки добре учень ним володіє, як уміє його залучати до практичного використання, яким чином виявляє свою комунікативну компетентність.

Перспективи подальшої розробки цієї проблеми полягають у детальному розгляді кожного із зазначених аспектів громадянської компетентності, розширенні їх кола, виявленні й аналізі чинників, видів робіт, що сприяють формуванню мовленнєвої компетентності в учнів.

Література

- Ж и н к и н 1982: Жинкин, Н. И.: Речь как проводник информации. Наука, Москва 1982.
- З и м н я 2004: Зимняя, И.А.: Педагогическая психология. Учебник для вузов. Логос, Москва 2004.
- К и р и л л и н а 2005: Кирилина, Л. И.: Современные технологии обучения русскому языку как средство повышения качества образования в условиях модернизации и профессиональная компетентность учителя. In: Современные наукоемкие технологии. Вип. 6. 2005, с. 82–88.
- К у ч е р 2010: Кучер, О. А.: Формування громадянської компетентності старшокласників в контексті регіональної моделі громадянської освіти. In: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Вип. 39. 2010, с. 157–160.
- О в ч а р у к 2013: Овчарук, О. В.: Характеристики освіти для демократичного громадянства: європейський контекст. In: Постметодика. 2013 (3). [Електронна версія]. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1103/?refresh.>
- П о д л е с н а я 2006: Подлесная, Ю. Е.: Гражданская компетентность в современном обществе: политологические аспекты формирования и развития: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. полит. наук: спец. 23.00.02 «Политические институты, процессы и технологии». Москва 2006.
- П о м е т у н 2004: Пометун, О. І.: Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. In: Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. / Заг. ред. О. В. Овчарук. К.І.С., Київ 2004, с. 66–72.
- П о м е т у н 2005: Пометун, О.: Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. In: Вісник програм шкільних обмінів. Вип. 23. Київ 2005, с. 18–20.
- Р е м е х 2018: Ремех, Т.: Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. In: Український педагогічний журнал. Вип. 2. Київ 2018, с. 34–41.

Смагіна 2007: Смагіна, Т. М. Формування громадянської компетентності учнів у процесі навчання правознавства: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання». Київ 2007.

Федоренко 1973: Федоренко, Л. П.: Принципы обучения русскому языку. Методическое пособие. Просвещение, Москва 1973.

Summary

The article reveals the essence and structure of a pupil's civic competence. The urgency of the study of the problem in connection with the complete updating of the normative base and the basis of the standard of education. The approaches to considering this problem in the scientific literature are analyzed. Some of the provisions of the article are illustrated by the questionnaire data of teachers on the topic of the study.

The purpose of this article is to point out the need to consider a number of criteria and skills required for the formation of speaking competence of students-philologists and pupils of secondary schools. The article emphasizes the need of mastering speech competence. There are shown basic communication skills to be in shape for training students in higher education teaching areas.

Key words: essence; structure; education; citizenship; civic competence.